

In de voetsporen van verzetsheld en heilige Titus Brandsma

Heiligverklaring reportage

Op 15 mei wordt de Nederlander Titus Brandsma in Rome heilig verklaard. Hij was een karmeliet die zich vanuit zijn geloof verzette tegen de nazi's. Een portret aan de hand van de plekken waar Titus Brandsma leefde en werkte.

STIJN FENS

TITUS BRANDSMA WEIGERDE MEE TE BEWEGEN MET DE DUITSE BEZETTERS.

Wie dezer dagen in Bolsward loopt, kan eigenlijk niet om Titus Brandsma heen. Je ziet zijn beeltenis achter het raam van een huis en wie naar de Sint-Franciscusbasiliek aan de Grote Dijkakker wil, moet onder een heuse triomfboog door met de beeltenis van Titus Brandsma daar bovenop.

Pastoor Arjen Bultsma van Bolsward en omstreken is maar druk met de heiligverklaring. "Er is heel veel media-aandacht. U bent niet de eerste journalist die mij bezoekt", zegt hij als hij met thee binnenkomt. Laatst wees een plaatselijke amateurhistoricus hem erop dat Bolsward vaak abusievelijk als geboorteplaats van Brandsma wordt vermeld. "Hij heeft hier nooit in de burgerlijke stand van deze gemeente ingeschreven gestaan", zei hij erbij. En hij had gelijk."

Titus Brandsma is geboren in Ugoklooster, een buurtschap nabij Bolsward, dat bij een andere gemeente hoorde. "Maar zijn parochie was hier. Tweehonderd meter hier vandaan staat de voormalige Martinuskerk. Daar is hij gedoopt, heeft hij zijn eerste communie gedaan en zijn eerste mis opgedragen. Dus hij hoort wel degelijk bij ons."

De toekomstige heilige was een trotse Fries. "Hij waagde het ook om in het Fries te gaan preken. In die zin heeft hij zich ingezet voor emancipatie van de katholieken hier."

De pastoor heeft zich nooit afgevraagd of Titus Brandsma wel echt heilig is. Dat is gewoon zo, volgens Bultsma. "Het gaat erom dat Gods genade en zijn liefde voor mensen in Titus zo zichtbaar zijn geworden, dat hij eigenlijk al helemaal in God is. Die heiligverklaring is de bevestiging van dit geloofsfeit. Maar het is niet zo dat hij nu in de hemel een plekje opschuift."

In de Franciscusbasiliek - Brandsma was bij de inwijding ervan in 1934 - kun je niet om hem heen. Hij is te zien in een gebrandschilderd raam, achter in de kerk en onder het altaar is een urn geplaatst. Daarin is uit Dachau, waar Titus Brandsma stierf (niet per se van de heilige zelf) en een klein stukje van zijn habijt. Bultsma: "Het blijft bijzonder om hier de mis op te dragen".

Als je wil ben je van hieruit met de auto in een paar minuten in Ugoklooster. Daar staat de boerderij waar de heilige werd geboren enigszins verlaten in het landschap. Ervoor is een gedenkteken geplaatst dat de bijzondere plek markeert met daarop de tekst 'Nada te Turbe' ('Laat niets je verontrusten'), een citaat van Theresia van Ávila, een Spaanse mystica en karmelietes uit de zestiende eeuw voor wie Titus een bijzondere devotie had.

In alles kermelitaans

De religieuze 'loopbaan' van Titus Brandsma begon in Megen, op het gymnasium van de Franciscanen. Toch trad hij in 1898 in bij de karmelieten, een van oorsprong rooms-katholieke bedelorde van mannen en vrouwen. Daarbij speelde mee dat een oom van hem karmeliet was. "Titus was in alles wat hem dreef karmelitaans", zegt Inigo Bocken, hoogleraar mystieke theologie in Leuven, die werkt aan een intellectuele biografie van de heilige. "Ook zijn werk als hoogleraar en filosoof probeerde hij in te passen in zijn karmelitaanse denkwereld. Daarbij was Theresia van Ávila zijn grote inspiratiebron. Dat betekende voor hem: de weg van het gevoel serieus nemen, het mystieke

zagezegd, zonder het denken los te laten, zoals hijzelf ooit over Theresia zei. Leven in het aanschijn van God, maar met een blik naar buiten."

Volgens Marieke Rijpkema, zelf karmelietes en beheerder van de Titus Brandsma Gedachteniskerk in Nijmegen, gaat het bij haar beroemde ordegenoot, en bij alle karmelieten, om een tweeslag. "De kern was inkeer en verstillig, maar dan van daaruit openstaan voor en bij willen dragen aan wat er in de wereld gebeurt. Zo vond Titus het zijn plicht om in de nazitijd protest aan te tekenen tegen de vernietigende werking van de nazi-ideologie, en maatregelen zoals het verwijderen van de Joodse kinderen van de katholieke scholen."

Brandsma gaf in Oss jarenlang les aan het studiehuis van de karmelieten aan de Kloosterstraat. Dat gebouw bestaat al lang niet meer. Het werd opgekocht door farmaceut Organon, die het liet slopen. Wie nu in Oss op zoek gaat naar de Kloosterstraat, verdwaalt in een wirwar van fabrieksgebouwen en slagbomen.

In 1923 wordt Titus Brandsma hoogleraar geschiedenis der wijsbegeerte en geschiedenis der mystiek aan de dan net opgerichte Katholieke Universiteit in Nijmegen. Hij laat zich daarnaast gelden als een enthousiast katholieke emancipator. Hij is actief in talloze rooms-katholieke organisaties. Godfried Bomans zei over hem: 'Hij woonde de vergaderingen bij van katholieke wasbazen, banketbakkers, turners en van het roomse rioleringswezen, er voortdurend op bedacht hun belangen in het licht van de eeuwigheid te zien en was voortdurend de enige in de zaal die het gezellig samenzijn vanuit die verrassende gezichtshoek bezag'.

‘De vragen die hij stelde, zijn actueler dan ooit sinds de oorlog in Oekraïne’

Brandsma had daarnaast een grote belangstelling voor journalistiek. Hij had een vaste rubriek in De Gelderlander en schreef ook in Ons Noorden, De Tijd en De Maasbode. Hij speelde een belangrijke rol in bij de ontwikkeling van de katholieke dagbladers tot een moderne bedrijfstak. Journalist onder de journalisten. Volgens Bocken was Brandsma een intellectueel die zich niet verheven voelde boven de praktijk, "maar vanuit de praktijk dacht. Dat hebben we in de oorlog gezien." Titus Brandsma woonde in zijn Nijmeegse jaren in het klooster van de karmelieten aan de Doddendaal dat hij zelf ooit stichtte op het terrein van een katholiek ziekenhuis en dat al lang niet meer bestaat. Het is daar dat hij en zijn medebroeders op 10 mei 1940 horen van de Duitse inval in Nederland. Brandsma houdt het hoofd koel, schrijft zijn biograaf Ton Crijnen. Hij is de enige die gewoon de mis leest. Dat vond hij een te belangrijk gebeuren om door de Duitsers te laten verstoren. Nada te Turbe.

Wanneer de Duitsers steeds meer hun greep op de Nederlandse samenleving verstevigen, kiest Brandsma zonder aarzelen de kant van de bisschoppen die weigeren met de bezetter mee te bewegen. Hij is medeverantwoordelijk voor de onbuigzaamheid van de katholieke bladen tegenover de beperkingen die de bezetter hun oplegt. Daardoor loopt hij in de gaten. Als hij een rondgang langs katholieke dagbladdirecteuren maakt om hen ervan te overtuigen zich niets aan te trekken van een Duits verbod om NSB-advertenties te weigeren, is zijn lot bepaald.

God zegene Duitsland

Op 19 januari 1942 wordt hij in zijn eigen klooster aan de Doddendaal gearresteerd. Hij belandt in de strafgevangenis van Scheveningen. Op last van de Duitsers schrijft hij een verklaring waarin hij uitlegt waarom de Nederlandse katholieken zo tegen de NSB gekant zijn. Hij laat het niet na om het stuk te eindigen met: ‘God zegene Nederland. God zegene Duitsland. God geve, dat beide volkeren weldra

weer in volle vrijheid naast elk staan in zijn erkenning en tot eer, tot heil en bloei van beide zo na verwante volken.’ Marieke Rijpkema: “Zijn persoon en de vragen die hij stelde, zijn actueler dan ooit sinds de oorlog in Oekraïne woedt.Hij bleef altijd zoeken naar het goede. Hoe bied je weerstand zonder dat je zelf een vijand wordt?”

Inigo Bocken ziet Titus Brandsma niet zozeer als een verzetsheld die in naam van de democratie tegen de dictatuur streed, maar echt als een heilige. “Hij wilde voor de waarheid opkomen en wel de geloofswaarheid.”

Via Kamp Amersfoort en een gevangenis in Kleef komt Brandsma terecht in het concentratiekamp **Dachau**. Hij is dan al een uitgemergelde man. Op 26 juli overlijdt hij onder erbarmelijke omstandigheden, officieel aan een darmcatarre. Een heilige is gestorven, een heilige is geboren. Drie dagen later wordt hij gecremeerd.

Volgens Marieke Rijpkema was Titus Brandsma een karmeliet tot het einde aan toe. “In die laatste fase ervaarde hij een diepe verbintenis met God die hem een zachtaardigheid gaf. Dat hij dit kon onder die omstandigheden is werkelijk wonderbaarlijk.”

Titus Brandsma

23 februari 1881	Titus Brandsma wordt geboren als Anno Sjoerd Brandsma op een boerderij in Ugoklooster vlak bij Bolsward.
1892-1898	Volgt het St. Antonius van Padua Gymnasium van de franciscanen te Megen.
17 september 1898	Treedt in bij de karmelieten. Hij neemt de kloosternaam Titus aan.
1898-1909	Studie filosofie en theologie bij de karmelieten in Nederland en promotie in de filosofie in Rome.
1909-1923	Docent aan het studiehuis van de karmelieten in Oss.
1923	Benoemd tot hoogleraar in Nijmegen.
1932-1933	Rector magnificus van de Katholieke Universiteit Nijmegen.
1935	Geestelijk adviseur Nederlandsche Rooms-Katholieke Journalisten Vereeniging.
1941	Verzet zich tegen het verwijderen van Joodse leerlingen en bekeerlingen van katholieke middelbare scholen.
19 januari 1942	Titus Brandsma wordt in het Karmelklooster aan de Doddendaal in Nijmegen gearresteerd door de Duitsers. Uiteindelijk komt hij in het concentratiekamp Dachau terecht. Daar overlijdt hij op 26 juli 1942.
3 november 1985	Paus Johannes Paulus II verklaart Titus Brandsma zalig.
2005	De inwoners van Nijmegen kiezen hem tot Grootste Nijmegenaar aller tijden.
15 mei 2022	Heiligverklaring in Rome door paus Franciscus.